

Onverbrekkelijk verbonden met de geschiedenis van de natuurbescherming in Nederland is het vraagstuk van de verhouding tussen landbouw en natuurbescherming. Elk van beide ziet in de strijd om de ruimte in ons land niet slechts de ander tegenover zich gesteld, maar ook gezamenlijke, steeds gulziger concurrenten in de vorm van woningbouw en verkeer, industrievestiging en havenaanleg.

Dit laatste is niet altijd zo geweest. Gedurende de crisistijd in de dertiger jaren had de landbouw in het kader van de werkverschaffing vrij spel. Toen raasde een storm van wat wel „utiliteits-vandalisme” werd genoemd over het Nederlandse landschap: heidevelden, moerassen en broeklanden worden tot troosteloze vlakten ontgonnen, schilderachtige kronkelende beken onherkenbaar verminkt.

De protesten van natuurliefhebbers bleven niet uit en ook anderen be-
toogden, dat ontginning van zgn. woeste gronden tot landbouwgrond van
zeer slechte kwaliteit met gebruikmaking van overheidsgelden bepaald
oneconomisch was in een tijd, waarin zelfs de landbouw op veel betere
gronden zonder regeringssteun het hoofd niet boven water kon houden . . .
en dat er nuttiger objecten voor de werkverschaffing waren, zoals het

Bedreiging van ons landschap door de stad . . .

Foto: P. Nijhoff

... en door de industrie.

Foto: P. Nijhoff

versterken van dijken en het graven van scheepvaartkanalen. De ontluistering van grote delen van ons landschap ging echter onverminderd voort. In deze jaren, toen per dag gemiddeld 30 ha woeste grond door ontginning verloren ging, werd na herhaald aandringen bij de overheid door de sinds 1932 actief werkzame Contact-commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming bereikt, dat bij de gesubsidieerde ontginningen de belangen van natuur- en landschapsbescherming zorgvuldig en constructief in aanmerking zouden worden genomen. Een belangrijke adviserende taak werd hiertoe opgedragen aan de Commissie van Advies inzake de Natuurmonumenten van het Staatsbosbeheer, naar haar voorzitter de Commissie-Weevers genaamd.

Terwijl zo ons bezit aan natuurschoon langs de rand van afgrond ging en de Commissie-Weevers trachtte te redden wat te redden viel, had de voorbereiding plaats van de zo belangrijke Natuurbeschermingsbeschikking 1940, die bij de afweging van belangen tussen landbouw en natuurbescherming nog steeds van grote betekenis is. Eerst in 1954 werd bij de herziening van de Ruilverkavelingswet 1924 het begrip „landschapsplan” geïntroduceerd, dat landschapsverzorging en behoud van natuurterreinen bij cultuurtechnische werken een wettelijke basis kregen.

Inmiddels was men na de Tweede Wereldoorlog tot de conclusie gekomen, dat de mogelijkheden tot ontginning in ons land nog maar van zeer beperkte betekenis waren. Wat er nog aan woeste grond was, diende groten-deels te worden behouden ten behoeve van wetenschap en recreatie, waterwinning en defensie. Men richtte dan ook voornamelijk de aandacht op rationalisatie van de landbouwproductie in het kader van de grote ruilverkavelingen.

Ruilverkaveling

Een zo ingrijpende hervorming van een stuk cultuurlandschap als een ruilverkaveling tegenwoordig is, betekent veelal een diepgaande wijziging van de oude landschapsvorm. Incidentele, kleine ontginningen en de herziening van het gebruik van de bodem voor de verschillende cultuur-

gewassen leidt veelal tot het in het nieuwe verkavelingspatroon verdwijnen van restanten van houtwallen en hagen en van alle ruige, ongecultiveerde hoekjes, die een landschap zijn karakter en aantrekkelijkheid kunnen geven en die ook voor de wilde flora en fauna van essentiële betekenis zijn. Ten behoeve van verbetering van de waterstaatkundige toestand en ontsluiting over de weg worden schilderachtige, bochtige waterlopen en landwegen rechtgetrokken. Sanering van de sociale en hygiënische omstandigheden waarin de bevolking leeft en modernisering van de bedrijfsvoering doen hun invloed gelden op het voortbestaan van de historische, met het landschap vergroeide boerderijtypen en hun entourage.

De sterke afname van het areaal aan natuurgebieden en de grote veranderingen welke thans ook het cultuurlandschap ondergaat, roepen het angstvisioen op van een eenvormige cultuursteppe, ontstaan door een zuiver-technische natuurbeheersing. De noodzaak van het behoud van natuurgebieden en van schoonheid en karakter van het cultuurlandschap ten behoeve van wetenschappelijk onderzoek en ontspanning in de natuur en uit een oogpunt van cultuurhistorische betekenis, hebben de tot streekverbeteringen uitgroeide ruilverkavelingsprojecten een nieuwe, verantwoordelijke taak gegeven: de opbouw van een nieuw landschap, een harmonische aanpassing van oude vormen aan een nieuwe techniek.

Ruilverkaveling in de praktijk

En nu de praktijk van de afgelopen jaren. Gemiddeld zijn in deze periode 30.000 ha per jaar cultuurtechnisch verbeterd. De ruilverkavelingen op Walcheren en Terschelling zijn reeds lang voltooid, in Twente en in het Land van Maas en Waal — om slechts enkele der grootste objecten te noemen — zijn ingrijpende en kostbare streekverbeteringen in uitvoering. Ingrijpend — want ondanks alle moeite, die het Staatsbosbeheer zich ten behoeve van de verzorging van het landschap getroost, gaat nog heel veel van het oorspronkelijke karakter verloren, zoals thans in Twente pijnlijk duidelijk blijkt. En kostbaar, omdat met deze werken een bedrag van enkele duizenden guldens per ha is gemoeid, waarin bijna driekwart gedeelte door de overheid wordt gesubsidieerd. Gemiddeld 3 procent van deze rijksbijdrage komt ten goede aan de landschapsverzorging.

Intussen is de groei van de Nederlandse agrarische produktie — met name in de zuivelsector — in de jaren na de oorlog zo sterk geweest, dat deze de toename van de binnenlandse consumptie aanzienlijk heeft overtroffen. Daarbij komt, dat de exportmogelijkheden zijn afgenomen als gevolg van soortgelijke situaties in andere landen.

Zo is de laatste jaren een landbouwcrisis ontstaan, die tengevolge van de subsidiëring in de vorm van zgn. garantieprijsen tot een financieel probleem van de eerste orde is geworden: jaarlijks is hiermee een bijdrage uit de schatkist van enkele honderden miljoenen guldens gemoeid.

De overheid is uiteraard niet blind voor deze situatie en de door haar reeds in 1958 uitgestippelde nieuwe richting in het landbouwbeleid houdt — zeer in het kort geformuleerd — dan ook in, dat het accent niet langer moet vallen op een verhoging van de produktie bij een gelijkblijvend aantal werkers in de landbouw, maar op een verlaging van de kostprijs, gekoppeld

*Behoud van ons landschap voor
het wetenschappelijk onderzoek...*

Foto: P. Nijhoff

aan een gelijkblijvende produktie, hetgeen een vermindering van het aantal werkers in de landbouw impliceert. Gezien dit laatste aspect van de zaak is regionale spreiding van de industrialisatie niet alleen uit planologische overwegingen van groot belang, maar evenzeer draagt zij bij tot een oplossing van de moeilijkheden in de landbouw.

Deze nieuwe richting biedt voor de natuurbescherming in zoverre hoopvolle perspectieven, dat het tegengaan van de groei van de totale agrarische produktie moet inhouden, dat geen medewerking meer wordt verleend aan ontginning van woeste gronden en dat in agrarisch opzicht onrendabele — zgn. submarginale — gronden een andere bestemming krijgen en bv. worden bebost.

Tot deze laatste conclusie komt ook de Centrale Cultuurtechnische Commissie in haar in het begin van 1959 aan de minister van Landbouw en Visserij aangeboden Meerjarenplan voor ruilverkaveling en andere cultuurtechnische werken in Nederland. Wat betreft het ruilverkavelingswerk wordt hierin voorts geconstateerd, dat van de ca. 2 miljoen ha cultuurgrond in Nederland niet minder dan 1,5 miljoen ha voor verbetering in aanmerking komt. De regering wordt tenslotte verzocht uit een drietal voorgestelde tienjarenplannen een keuze te doen.

Een van de adviserende leden van de Commissie merkt overigens in een minderheidsnota op, dat van een rendabel gebruik van de voorgestelde investeringen (meer dan 100 miljoen gulden per jaar) momenteel geen sprake is, terwijl industriële investeringen daarentegen een rendement van rond 10 procent opleveren. Hierbij moet natuurlijk niet uit het oog worden verloren, dat het Meerjarenplan niets meer is dan een, overigens voortreffelijk gedocumenteerde, verlanglijst van de Nederlandse landbouw.

Verhouding Landbouw — Recreatie

De Nederlandse landbouw heeft evenwel de plank volkomen misgeslagen door onlangs voor de dag te komen met een nota over de verhouding landbouw—recreatie, opgesteld door het Landbouwschap. Hierin wordt

nl. systematisch getracht recreatie en natuurbescherming tegen elkaar uit te spelen door voorop te stellen, dat de natuurbescherming een uitsluitend conserverend karakter heeft en dat het de hoogste tijd is om onze natuurreservaten voor de massarecreatie open te stellen en er ter ontsluiting grote verkeerswegen door te leggen. Moet een dergelijke oogkleppen-rede-nering de basis vormen voor het overleg tussen landbouw en natuur- bescherming? Men voelt zich blijkbaar op onredelijke gronden in het nauw gedreven.

Onredelijk? De begroting voor 1961 van het Ministerie van Landbouw en Visserij helpt ons uit de droom. De regering heeft haar keuze ten aanzien van de gewenste omvang van het ruilverkavelingswerk in de komende jaren bepaald. Gestreefd zal worden naar een programma van ca. 40.000 ha per jaar, waarmee een rijksbijdrage zal zijn gemoeid van ca. f 75 miljoen (bijna f 2000,— per ha, d.i. 60 à 70 procent van de totale kosten). Maar meer dan drie maal zo groot is het bedrag, dat voor 1961 is geraamd ter ondersteuning van de zuivelsector van onze landbouw in de vorm van producentensubsidie. En dit ondanks Planta-affaire en verhoging van het vetgehalte van consumptiemelk: bepaald geen rooskleurige situatie...

Zo hebben ontginningen en cultuurtechnische verbeteringen dikwijls niet alleen een verarming van ons landschap tengevolge, maar tevens — direct of indirect — van de schatkist. Wij willen hiermee allerm minst een stop- zetting van het ruilverkavelingswerk propageren, maar wel dient men zich op korte termijn ernstig te bezinnen op de consequenties van het huidige beleid.

Standpunt Natuurbescherming

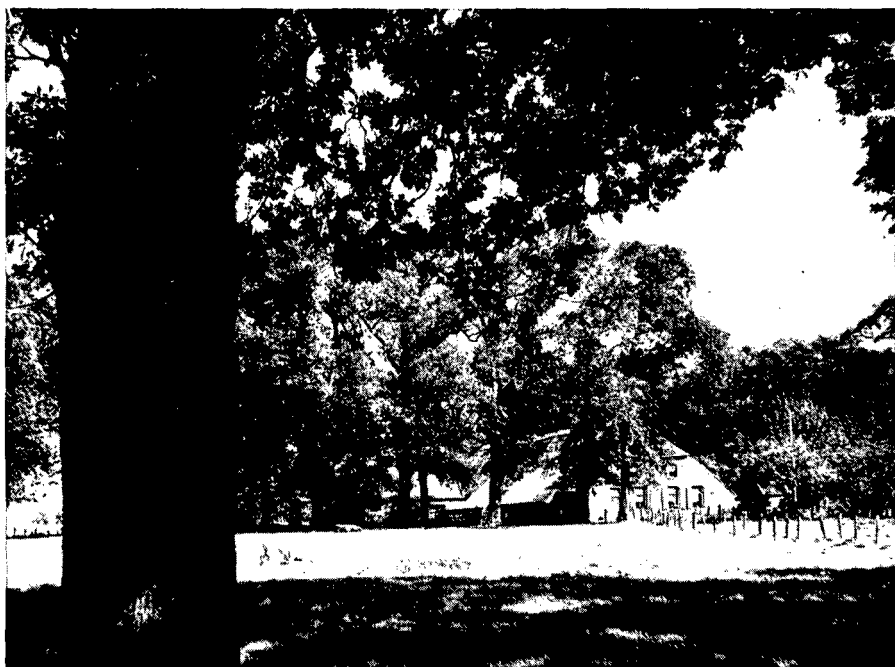
Het standpunt van de natuurbescherming met betrekking tot een aantal concrete punten die herziening behoeven is enige malen duidelijk uiteen- gezet door drs. R. J. de Wit, secretaris van de Contact-commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming, in het tijdschrift Natuur en Land- schap.

De natuurbescherming heeft waardering voor het streven om bij de grote

...de gezonde ontspanning in de natuur...

Foto: P. Nijhoff

... en om de cultuurhistorische waarden.

Foto: P. Nijhoff

cultuurtechnische projecten de belangen van natuurbescherming, landschapsverzorging en recreatie beter tot gelding te doen komen. Zij vraagt zich echter met zorg af, wat van deze plannen terecht moet komen, wanneer de tegenwoordige grootscheepse streekverbeteringen gebaseerd blijven op de Ruilverkavelingswet 1954, die nog vrijwel geheel een eenzijdig-agrarisch karakter heeft en, gezien de huidige omstandigheden, de totstandkoming van bv. recreatieve objecten en ruim opgezette landschapsplannen potentieel en financieel in de weg staat.

Karakteristiek voor deze situatie is ook de besluitvorming door middel van een stemming onder de grondeigenaars alleen, waarbij de Wet notabene bepaalt, dat bij de stemming niet-aanwezigen worden geacht te hebben voorgestemd! De methoden waarmee in een recent verleden bij enige ruilverkavelingen een meerderheid werd geforceerd hebben terecht felle kritiek ontlokt.

Zoals reeds werd vermeld, kent de Ruilverkavelingswet 1954 het begrip landschapsplan. De praktijk nu is, dat in het landschapsplan ook de in het ruilverkavelingsblok gelegen natuurterreinen worden opgenomen, voor zover althans hun behoud wenselijk en mogelijk is. Deze gebieden blijven onaangetast zolang de ruilverkaveling duurt, maar wanneer zij daarna niet kunnen worden verworven door een natuurbeschermingslichaam, dan blijft het gevaar van ontginning dreigen. Het wachten is hier op de reeds in 1928 aangekondigde Natuurbeschermingswet!

Ondanks het in de laatste tijd door de regering herhaaldelijk (o.a. in haar zeer recente Nota inzake de ruimtelijke ordening in Nederland) uitge-

spoken standpunt, dat het niet meer in het voornemen ligt op enigszins aanmerkelijke schaal woeste gronden te ontginnen, zullen in het kader van de ruilverkaveling-Lollebeek niet minder dan 450 ha woeste grond in de Heijdsse en Dorper Peel in Noord-Limburg worden ontgonnen. Onbegrijpelijk is, dat men deze werken thans entameert op grond van in 1936 gedane toezeggingen. Het lijkt toch heel wat verstandiger, dat alle afspraken van vóór 1958 — ook die betreffende het sparen van natuurgebieden in ruilverkavelingen — opnieuw worden bezien, zodat de plannen kunnen worden aangepast aan de tegenwoordige situatie.

Nu verwacht mag worden, dat de Tweede Kamer bij de behandeling van de begroting van Landbouw en Visserij de gelegenheid zal aangrijpen om haar standpunt ten aanzien van het in de komende jaren te voeren structuurbeleid in de Nederlandse landbouw te bepalen, heeft de Contact-commissie in een uitvoerig adres aan de leden van de Tweede Kamer de aandacht gevraagd voor de behartiging van de door haar verdedigde belangen.

Met name wordt aangedrongen op wijziging van de Ruilverkavelingswet 1954, teneinde deze aan te passen aan de inmiddels gewijzigde praktijk van het ruilverkavelingswerk. Gesuggereerd wordt een veelzijdiger samenstelling van de bij de ruilverkavelingen betrokken commissies, een vervanging van het referendum onder de grondeigenaren door een besluitvorming door Provinciale Staten, een verhoging van het percentage toe te wijzen gronden ten behoeve van algemeen nut, zoals bv. recreatieve objecten, en een aanzienlijk hogere en duidelijk op de behoefte afgestemde rijksbijdrage voor de landschapsverzorging.

Voorts wordt in het adres gepleit voor een aantal op korte termijn te treffen maatregelen, nl. het opnemen van een vertegenwoordiger van de Contact-commissie (namens de niet-ambtelijke natuurbescherming) als adviserend lid in de Centrale Cultuurtechnische Commissie, een verhoging van het krediet voor de landschapsverzorging en het scheppen van waarborgen voor een blijvend behoud van in ruilverkaveling gespaarde natuurgebieden. Tenslotte wordt erop gewezen, dat ondanks de recente uitspraken van de regering de ontginning van woeste gronden nog steeds voortgang vindt.

Zoals ieder saneringsplan het karakter van een oude stadskern aantast, zo betekent ook iedere cultuurtechnische ingreep in onze oude landschappen verlies en zelfs het beste landschapsplan kan dit niet voorkomen. Nu reeds meer dan 85 procent van onze bevolking werkzaam is buiten de agrarische sfeer en een steeds groeiende meerderheid van die 85 procent in stedelijke gebieden woont en werkt, nu bovendien uit economische overwegingen incidentele verschuivingen van het grondgebruik van de landbouwsector naar de recreatie worden bepleit, vragen wij ons tenslotte het volgende af. Ligt het niet juist nu voor de hand, dat bij de afweging van belangen bij cultuurtechnische werken de niet in geld uit te drukken waarde van een niet-rationeel landschap terwille van die 85 procent meer dan voorheen in aanmerking wordt genomen? En waarom zouden we juwelen van landschappen niet in hun geheel ongemoeid laten, zoals we ook juwelen van stadjes integraal voor aantasting behoeden? Dan is sprake van een harmonische aanpassing van oude vormen aan een nieuwe behoefte.